

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.2.17>

ВІДКЛАДЕННЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ МОБІЛІЗАЦІЄЮ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Сеник Тарас Богданович,

orcid.org/0000-0002-6513-2536

доктор філософії в галузі право,

старший викладач кафедри кримінального права і процесу

Західноукраїнського національного університету

У статті проаналізовано процесуальні права та обов'язки учасників кримінального провадження під час судового розгляду в умовах правового режиму воєнного стану та їх відсутність при мобілізації до Збройних Сил України. Аналізований етап охоплює основну частину судового розгляду, де учасники кримінального провадження є ключові фігури для справедливого вирішення кримінального провадження.

Наведені судові приклади дають можливість зрозуміти прогалини, які виникають при відкладенні та зупиненні кримінального провадження, адже в умовах воєнного стану правосуддя не може бути відкладеним або невиправдано прискореним.

Окрім того, судова практика демонструє загальний підхід до тлумачення норм, адже значна частина судових ухвал про зупинення судового провадження базуються лише на факті призову обвинуваченого для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, а не детальним аналізом мобілізаційних процесів учасників кримінального провадження та можливість проведення судових засідань в дистанційному режимі для дотримання розумних строків та справедливого судочинства.

Зупинення кримінального провадження дає можливість стверджувати, по-перше, зупинення кримінального провадження здійснюється тільки до єдиного учасника кримінального провадження – обвинуваченого, натомість, законодавець не згадує про інших учасників кримінального провадження; по-друге, суд повинен дослідити, яку військову службу несе обвинувачений, по-третє, суд повинен здійснювати перевірку підстав, які зумовили зупинення кримінального провадження, адже періодично підстави можуть змінюватися

Зауважено, що мобілізація захисника породжує додаткові обов'язки для учасників кримінального провадження, що зумовлює собою відкладення судового розгляду для забезпечення належних процесуальних умов та проведення подальшого судового розгляду.

Констатовано, що забезпечення належної поведінки учасників кримінального провадження під час судового розгляду є досить складний процес в умовах воєнного стану, а тому суд повинен підходити виважено до кожної об'єктивної підстави зупинення чи відкладення судового розгляду у кримінальному провадженні.

Ключові слова: *судовий розгляд, учасники кримінального провадження, відкладення судового розгляду, мобілізація, воєнний стан, зупинення судового розгляду.*

Senyk Taras. Postponement of trial due to mobilization of participants in criminal proceedings

The article analyzes the procedural rights and obligations of participants in criminal proceedings during a trial under the legal regime of martial law and their absence during mobilization to the Armed Forces of Ukraine. The analyzed stage covers the main part of the trial, where participants in criminal proceedings are key figures for a fair resolution of criminal proceedings.

The given judicial examples provide an opportunity to understand the gaps that arise when postponing and stopping criminal proceedings, because under martial law, justice cannot be postponed or unreasonably accelerated.

In addition, judicial practice demonstrates a general approach to interpreting norms, because a significant part of court decisions to stop judicial proceedings are based only on the fact of the defendant's call-up for military service during mobilization, and not on a detailed analysis of the mobilization processes of the participants in criminal proceedings and the possibility of conducting court hearings remotely to comply with reasonable deadlines and fair trial.

The suspension of criminal proceedings makes it possible to state, firstly, the suspension of criminal proceedings is carried out only with respect to the only participant in criminal proceedings – the accused, however, the legislator does not mention other participants in criminal proceedings; secondly, the court must investigate what military service the accused is serving; thirdly, the court must verify the grounds that led to the suspension of criminal proceedings, because the grounds may change periodically

It was noted that the mobilization of a defense attorney creates additional obligations for participants in criminal proceedings, which entails the postponement of the trial to ensure proper procedural conditions and the conduct of further trial.

It was noted that ensuring the proper behavior of participants in criminal proceedings during the trial is a rather complex process in martial law, and therefore the court must carefully approach each objective reason for the suspension or postponement of the trial in criminal proceedings.

Key words: trial, participants in criminal proceedings, postponement of trial, mobilization, martial law, suspension of trial.

З початком широкомасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та з метою організації оборони, Законом України № 2105-IX затверджено Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 69 «Про загальну мобілізацію», відповідно до якого оголошується та проводиться загальна мобілізація на території усіх областей України та м. Києва, окрім АРК Крим [5].

Доречно зазначити, що проведення судового розгляду кримінального провадження повинно здійснюватися протягом розумного строку, адже це є складовою частиною права на справедливий суд. Однак, під час судового розгляду кримінального провадження можуть виникати обставини, які впливають та перешкоджають дотримання розумного строку у кримінального провадження, а особливо зараз, мобілізація учасників кримінального провадження.

Незважаючи на значимість дотримання розумного строку судового розгляду спробуємо окреслити крізь призму різних підходів до тлумачення норм та судових прикладів нову підставу для відкладення судового розгляду, як мобілізація учасників кримінального провадження.

Для початку вважаємо за необхідне звернутися до одного із перших судових

рішень, які визначають поважні підстави відсутності учасника кримінального провадження у судовому засіданні. Це Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 жовтня 2012 р. № 223-1446/0/4-12 «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України»[2]. Як зазначається в листі ВВС України, поважними підставами відсутності учасника кримінального провадження в судовому засіданні є обставинами непереборної сили (епідемії, **військові дії**, стихійне лихо тощо), однак не мобілізація учасників кримінального провадження.

Важливо зазначити, що після оголошення воєнного стану, було визначено загальний порядок дій судів в умовах запровадженого правового режиму воєнного стану, Інформаційний лист Верховного Суду від 03 березня 2022 року № 2/0/2-22 «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». Верховний суд зазначає, що суди, здійснюючи правосуддя в умовах воєнного стану, мають зважати на те, що згідно зі ст. 12-2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в умовах правового режиму воєн-

ного стану суди, органи й установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією України й законами України, а також на те, що відповідно до ст. 26 цього Закону скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється[3].

Зазначене правове регулювання є слушним, адже в умовах воєнного стану правосуддя не може бути відкладеним або невинувачено прискореним. Окрім того, у листі приділено увагу забезпеченню участі сторін у кримінальному провадженні у судовому засіданні, а саме: *«якщо через об'єктивні обставини учасник кримінального провадження не може брати участь у засіданні в режимі відеоконференцзв'язку за допомогою технічних засобів, визначених КПК України, як виняток можна допускати участь такого учасника в режимі відеоконференцзв'язку за допомогою інших засобів, при цьому треба звернути увагу на роз'яснення такому учаснику його процесуальних прав та обов'язків»*. Однак, у вищезазначеному листі відсутній процесуальний порядок дій суду у випадках мобілізації учасників кримінального провадження на військову службу.

З огляду на це, вважаємо за доцільне, проаналізувати поважну підставу неприбуття учасників кримінального провадження у судові засідання під час мобілізації.

По-перше, згідно ч. 3 ст. 323 КПК України, якщо обвинувачений, до якого не застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, не прибув за викликом у судові засідання, **суд відкладає судовий розгляд**, призначає дату нового засідання і вживає заходів до забезпечення його прибуття до суду. Водночас, ст. 335 КПК України доповнена відповідними підставами для зупинення кримінального провадження, а не відкладення судового розгляду, у зв'язку із запровадження загальної мобілізації: *«у разі якщо обвинувачений...був призваний для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, суд зупиняє судові провадження стосовно такого обвинуваченого до його... звільнення з військової служби і продо-*

вжує судові провадження стосовно інших обвинувачених, якщо воно здійснюється щодо декількох осіб...[1]». Ознайомлення зі змістом вищенаведеної ст. 335 КПК України дає можливість стверджувати, *по-перше*, зупинення кримінального провадження здійснюється тільки до єдиного учасника кримінального провадження – обвинуваченого [6], натомість, законодавець не згадує про інших учасників кримінального провадження; *по-друге*, суд повинен дослідити, яку військову службу несе обвинувачений (*наприклад*, обвинувачений займає посаду інструктора у військовій частині в м. Львові, тут постає питання чи він буде мати змогу являтися на судові засідання та/або мати можливість брати участь у судових засіданнях в режимі відеоконференції); *по-третє*, на нашу думку, суд повинен здійснювати перевірку підстав, які зумовили зупинення кримінального провадження, адже періодично підстави можуть змінюватися (*наприклад*, звільнення з військової служби [7], зобов'язати обвинуваченого, захисника чи військову частину повідомити про таке звільнення суд, прокурора [8]). Враховуючи викладене, суд не перевіряє усіх обставин мобілізації обвинуваченого, а приходить до висновку, що розгляд кримінального провадження у відсутності обвинуваченого неможливий, адже його мобілізували до Збройних Сил України, а тому судовий розгляд не відкладається, а зупиняється до його демобілізації з лав Збройних Сил України [9].

Отже, суд повинен здійснити ретельну перевірку обставин проходження військової служби обвинуваченим і лише після того виносити рішення про наявність підстав для зупинення кримінального провадження (*наприклад*, колегія суддів дійшла висновку, що положення ст. 335 КПК України у частині зупинення судового провадження у зв'язку із мобілізацією не є імперативною. На відміну від інших підстав для зупинення судового провадження, при зупиненні у зв'язку із мобілізацією обвинуваченого необхідно враховувати реальну можливість його участі у судових засіданнях, зокрема виходячи з 1) роду військ, 2) завдань, які виконує відповідний військовий підрозділ, його дислокації, 3) посади обвинуваченого

тощо [10]). У разі зупинення судового провадження, суд зобов'язаний періодично, перевіряти, чи існує підстава, що зумовила зупинення провадження, адже в такому випадку загальні строки притягнення до кримінальної відповідальності, передбачені законодавством будуть спливати і обвинувачений в подальшому зможе уникнути кримінальної відповідальності.

По-друге, якщо захисника засудженого, з яким останній уклав договір про надання правової допомоги, було мобілізовано до лав Збройних Сил України, то це не є підставою для зупинення судового провадження на підставі ст. 335 КПК України [4]. Згідно ст. 335 КПК України, зупинення судового провадження відбувається виключно коли обвинуваченого було мобілізовано для проходження військової служби, оскільки у ст. 335 КПК України, відсутні інші учасники кримінального провадження, суд зобов'язується відкласти судовий розгляд у випадку мобілізації захисника. За таких обставин, суд повинен роз'яснити обвинуваченому його право залучити іншого захисника та відкласти на розумний строк судовий розгляд. У випадку не залучення іншого захисника, суд зобов'язаний роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначити йому захисника із центру надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Варто відзначити, що для захисника виникає додатковий обов'язок щодо його адвокатської діяльності. У випадку мобілізації захисника, захисник зобов'язується зупинити своє право на зайняття адвокатською діяльністю (подати заяву до відповідного органу, за яким закріплений адвокат), оскільки законодавець визначив заборону щодо несумісності адвокатської діяльності з військовою службою, окрім того, у випадку несення військової служби та заняття адвокатською діяльністю (*наприклад*, надання консультацій, участь судових засідання через відеоконференцзв'язок) захисник може нести дисциплінарну відповідальність.

Тож, мобілізація захисника породжує додаткові обов'язки для учасників кримінального провадження, що зумовлює собою відкладення судового розгляду для

забезпечення належних процесуальних умов та проведення подальшого судового розгляду.

По-третє, введення воєнного стану і запровадження мобілізації зумовило інших учасників кримінального провадження: 1) мобілізуватися до лав Збройних Сил України; 2) перебувати на тимчасові окуповані території; 3) покинути територію України.

Для забезпечення дотримання розумного строку, суд зобов'язується відкласти судовий розгляд та забезпечити участь осіб, які не прибули на судові засідання. Перш за все, потрібно зрозуміти де знаходиться учасник кримінального провадження.

З приводу першої категорії учасників, суд повинен робити запити до відповідних військових частин і з'ясовувати, де знаходиться учасник кримінального провадження і чи має можливість брати участь у судових засіданнях з власних технічних засобів та/або з'явитися на відповідне судові засідання. З приводу другої категорії учасників, то суд повинен з'ясувати у представників тієї особи (у разі наявності) чи вона перебуває на тимчасово окупованих територіях. У випадку відсутності інформації відносно учасників кримінального провадження, які перебувають на окупованих територіях, суд можемо винести ухвалу і зобов'язати здійснити заходи забезпечення кримінального провадження правоохоронними органами (*наприклад*, встановити чи учасник кримінального провадження є внутрішньо переміщеною особою; чи перетинала державний кордон України). Третя категорія осіб, учасники, які залишили територію України. З урахуванням положень КПК України, для дотримання розумних строків та забезпечення прав і виконання обов'язків учасниками кримінального провадження погоджуємося з позицією ККС ВС викладену у листі від 3 березня 2022 р. «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», якщо через об'єктивні обставини учасник кримінального провадження не може брати участь у засіданні в режимі відеоконференцзв'язку за допомогою технічних засобів, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України, як

виняток, можна допускати участь такого учасника в режимі відеоконференцзв'язку за допомогою інших засобів [3] (*приміром, власних технічних засобів*).

Висновки. У контексті наведених положень доречно звернути увагу на те, що ст. 335 КПК України у частині зупинення судового провадження у зв'язку із мобілізацією не є імперативною, оскільки зупинення судового розгляду можливе за наявності об'єктивних перешкод для його продовження, які саме об'єктивні перешкоди ми з'ясували вище. У випадку відсутності об'єктивних підстав щодо мобілізації обвинуваченого пропонуємо не зупиняти судове провадження, а відкласти судовий розгляд для з'ясування усіх наявних підстав зупинення кримінального провадження у зв'язку із мобілізацією обвинуваченого. Відносно захисника та інших

учасників кримінального провадження, вважаємо за доцільне дотримуватися процесуальних прав і обов'язків учасників, окрім того, необхідно здійснювати усі можливі процесуальні заходи забезпечення відносно них, адже загальні строки притягнення до кримінальної відповідальності спливають і не зупиняються, а тому і строки притягнення до кримінальної відповідальності обвинуваченого можуть нести негативний наслідок, такий як закриття кримінального провадження.

Забезпечення належної поведінки учасників кримінального провадження під час судового розгляду є досить складний процес в умовах воєнного стану, а тому суд повинен підходити виважено до кожної об'єктивної підстави зупинення чи відкладення судового розгляду у кримінальному провадженні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 жовтня 2012 р. № 223-1446/0/4-12 «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1446>
3. Інформаційний лист Верховного Суду від 03 березня 2022 року № 2/0/2-22 «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Inform_lyst_2022_03_03.pdf
4. Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 16.02.2023 у справі № 748/479/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109273636>
5. Про загальну мобілізацію. Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/692022-41413>
6. Ухвала Деснянського районного суду м. Чернігова від 05 квітня 2024 року. Справа № 750/17223/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118194919>
7. Рішення Львівського окружного адміністративного суду від 31 липня 2023 року. Справа № 380/10631/23. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/112639264>
8. Ухвала Турківського районного суду Львівської області від 24.10.2024 року. Справа № 458/657/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122539390> Ухвала Франківського районного суду м. Львова від 22.12.2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115947112>
9. Ухвала Франківського районного суду м. Львова від 22.12.2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115947112>
10. Ухвала Стрийського міськрайонного суду Львівської області від 25 січня 2023 року. Справа № 442/823/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/108598762>